

Veletržní palác v Praze

Úvaha o krystalizaci názorů na architektonicky tak významný komplex, jakým mělo být obchodní centrum Prahy v Holešovicích, směřuje k vyzdvižení nejzávažnějších okolností vzniku jedné z jeho částí — Veletržního paláce. Rekonstrukce, která odpovídá změně společenského poslání, má za úkol zdůraznit jeho pokrokovou hodnotu.

Rozhodnutí o tom, že bývalý Veletržní palác v Praze bude upraven pro účely Moderní galerie, lze pokládat za vysoce významný a osvícený čin. Bohaté a cenné sbírky moderního umění Národní galerie budou instalovány v budově, která sama o sobě je exponátem první třídy mimo jakoukoli diskusi. Aby rekonstrukce skutečně zhmotnila tyto představy, je třeba porozumění investora, projektantů i všech institucí, které se na obtížném úkole podílejí. Když před deseti lety budova Veletržního paláce vyhořela, zdálo se v první chvíli, že je tato prvořadá památka z počátku funkcionalistické éry naší meziválečné architektury navždy ztracena. Podařilo se však vyloučit vlivy pesimistů a dospět po seriózních statických a ekonomických expertizách a diskusích o optimálním využití renovovaného objektu k rozhodnutí o účelu, který nejvíce odpovídá původní koncepci. Výstavní plochy, které byly v hierarchii funkcí Veletržního paláce dominantní, odpovídají i novému určení beze zbytku. I v doplňujících provozech se sobě do jisté míry obě poslání podobají. Mají obdobné nároky na druhy a logiku řazení prostorů a společenské využití. K optimálnímu řešení přispívá i širší záměr, totiž zhodnotit tak významnou část Prahy-Holešovic poblíž starého výstaviště a Stromovky, která oproti minulosti změnila svůj společenský charakter z obchodního na kulturní.

Od roku 1924, kdy byl uveřejněn výsledek veřejné soutěže na Palác pražských vzorkových veletrhů, uplynulo bezmála šedesát let a na tehdejší společenské záměry a důvody, které vedly k vyvolání této soutěže, veřejnost téměř zapomněla.

Tato úvaha má proto připomenout některá fakta a okolnosti, které ozřejmí souvislosti spojené s Veletržním palácem takovým, jakým skutečně je, a situovaným právě tam, kde byl postaven.

Memorandum pražských vzorkových veletrhů III¹, které bylo vydáno v době, kdy budova A zamýšleného obchodního areálu v Praze-Holešovicích byla již plně rozestavěná, analyzuje velmi podrobně z hlediska hospodářského důvody, proč se

právě Praha měla stát nejen místem významné instituce pořádání vzorkových veletrhů, ale i centrem, jakousi City střední Evropy. Byly podrobně vyčísleny zisky plynoucí z dosavadního konání veletrhů po první světové válce v podmínkách k tomu ještě investičně nepřipravených a nastíněna ekonomická rozvaha miliardové hodnoty pro perspektivu, z níž vzešel velkorysý stavební záměr, na nějž má upozornit tento článek.

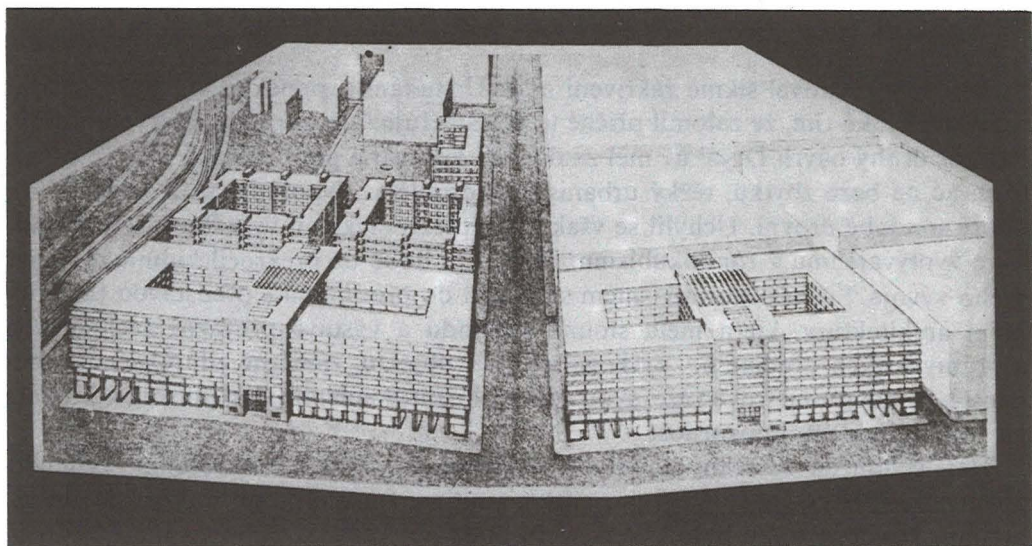
Veřejná soutěž byla vypsána Družstvem pro výstavbu obchodních domů a Pražskými vzorkovými veletrhy s naprosto přesnou představou o budoucí funkci, velikosti a situování objektu. Byl to záměr, jak již bývá pro Prahu tradicí, pro město a jeho kapacitu poněkud nadměrný, v tomto případě však vyplývající ze zaměření nejen pro vnitrostátní, ale i široce mezinárodní potřebu.

Když byla soutěž vypsána, nebyly ještě pozemky o rozloze 33 000 m² majetkem Pražských vzorkových veletrhů. Městu však byla zdůvodněna výhodnost zvoleného místa ohraničeného ulicemi Dukelských hrdinů, Heřmanovou, Veletržní, Strojnickou, U studánky a Veverkovou, zdůrazněná především mnohaletou tradicí a blízkostí starého výstaviště, perspektivou výstavby vládního centra na Letné. Souvisela s ní i představa moderní přestavby celé okolní čtvrti. V neposlední řadě podtrhla vhodnou polohu i blízkost železniční a vodní dopravy.

Úkolem soutěže bylo vyprojektovat moderní obchodní centrum s několika obchodními domy, komfortně vybavenými výstavními sály, kanceláři, vzorkovnami, skladišti, obchody a byty, hotelem a celým technickým zázemím, obsahujícím nádraží, poštu, telefonní centrálu, atd.

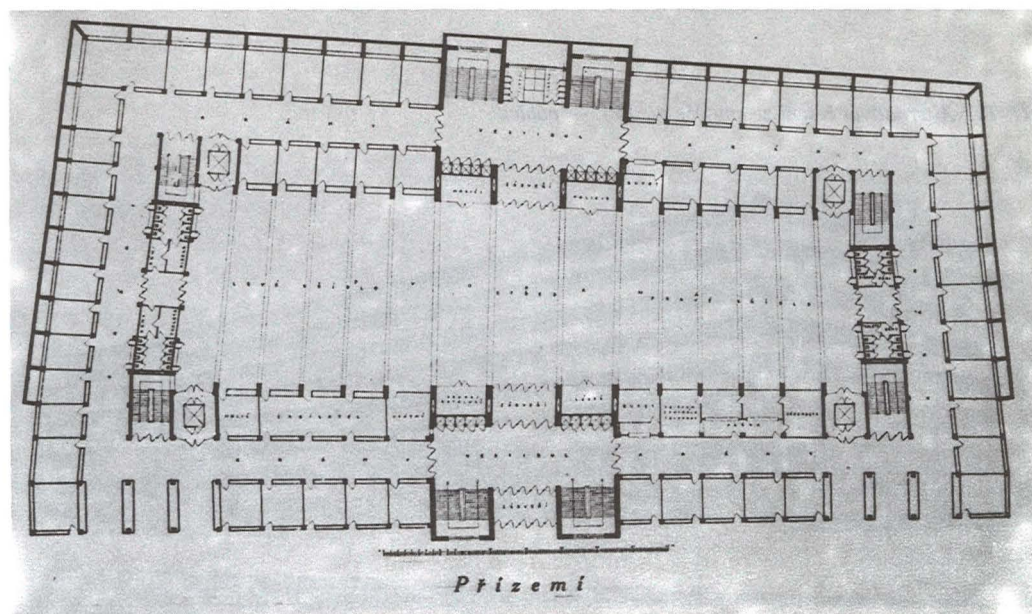
Velmi nevýhodnou podmínkou pro projektanty, kteří se ujali úkolu, jinak dosti přesně vymezeného, bylo zachování směru ulice U studánky. Její trasa je vedena kolem starého hřbitova v nepříznivé křivce, kterou nebylo možno urbanisticky využít ve vztahu k společensko-hospodářskému poslání komplexu. Z výsledků soutěže, obesané poměrně malým počtem návrhů, byl v časopise *Stavba* publikován vítězný návrh Oldřicha Tyla.² Při té příležitosti rozebral autor článku Alois Špalek klady a zápory i ostatních projektů. Zmínil se o druhé ceně udělené návrhu Aloise Dryáka a o třetí Josefa Fuchse. Připomněl však ve srovnávací úvaze i studie Františka Roitha, Miloše Vaněčka a Eduarda Kotka, kteří byli vyzváni, aby se zúčastnili užší soutěže. Kromě projektů oceněných první a druhou cenou nepřenesl se žádný další přes úskalí regulačních problémů. Šikmost ulice U studánky překonal A. Dryák obloukovým přechodem³, zatímco ostatní autoři lichoběžníkovou parcelu nezvládli. Jejich návrhy řešily komplex paprskovitě, což bylo zcela protichůdné významu souboru. U těchto projektů nebyla ani provozní logika zvládnuta na odpovídající úrovni.

Ze všech uvedených autorů se nejlépe zhostil úkolu Oldřich Tyl, a to jak z hlediska regulačního, tak i dispozičního. Jeho hodnotný projekt vypracovaný v duchu soudobého konstruktivismu byl po právu oceněn první cenou. Tyl rozvinul dispoziční dvou základních souborů výstavních a administrativních budov poměrně pravidelně.

O. Tyl: Vítězný soutěžní návrh na veletržní budovy a obchodní City v Praze z r. 1924 — celkový pohled

O. Tyl: Vítězný návrh z r. 1924, půdorys přízemí budovy A

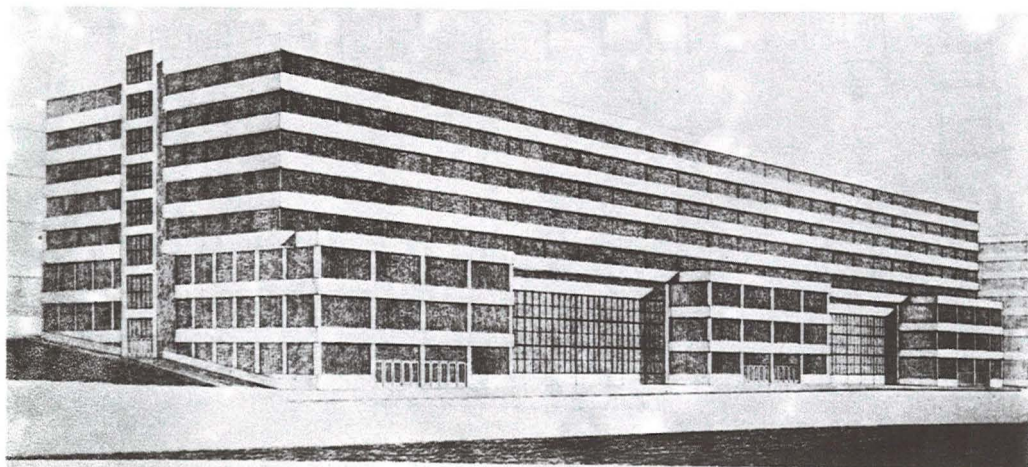

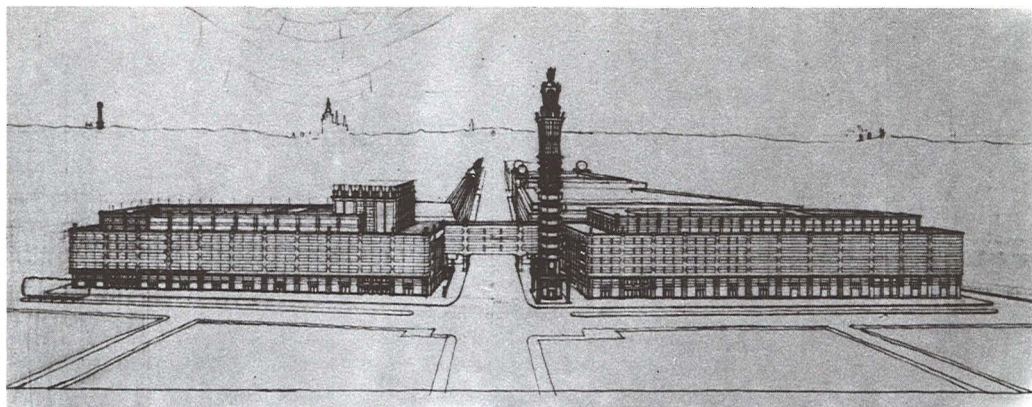
delně. Nerespektoval šikmé zakřivení ulice U studánky, poněkud srovnal základní rozvinutí bloků tím, že zalomil příčné trakty směřující do ulice Dukelských hrdinů. Rovněž druhý návrh Dryákův měl znaky velkorysosti a přehlednosti. Vyřešil pohotově, ač ne beze zbytku, těžký urbanistický problém. Vypořádal se s dispozicí na dobré soudobé úrovni. Uchýlil se však k architektonickému vyjádření, ve své podstatě vyplývajícímu z rondokubismu, který v té době už překročil kulminační fázi svého vývoje. Svým dekorativismem se dostal do protikladu s představou funkcionální architektury, která měla sloužit obchodu a výstavě převážně technických a průmyslových předmětů.⁴ Výšková gradace objektu, záměrně zdůrazněná dominantou osmdesátimetrové věže, svou výškou i nahromaděním dekoru soustřeďovala na sebe až reklamní pozornost.

Třetí cenou ohodnocený návrh J. Fuchse se přes výbornou základní myšlenku prostorové diferenciaci výstavní a administrativní funkce utopil v dispozičním labyrintu. Podobně tomu bylo i v exteriéru budovy.⁵

Avšak ani návrh odměněný první cenou nesledoval v architektonickém výrazu důsledně to, co hodnotí v úvaze o soutěži právě v návrhu Oldřicha Tyla Alois Špalek, totiž, že veletržní bazar „je prototyp časového problému, do nějž lze vtělit důvtip moderní techniky“.⁶ Domnívá se, že „technikou ovlivněná Tylova dispozice sama roste, pomíjejíc vše malicherné, zbavuje se planého dekoru, historismu a romantismu; v ní vtěluje se opravdový duch inženýrský těžící jen z potřeb účelnosti, praktičnosti, ekonomie, hygieny a vymožeností technických, hospodářských, onen duch, jímž se rodí nová architektura“.⁷ A přece přes všechny klady se i tento projekt neobešel bez komplikací. Nahé formě pojetí, podtržené výraznou horizontálou,

O. Tyl: Alternativní řešení ze soutěže na PVV — pohled

A. Dryák: Soutěžní návrh na veletržní budovy a obchodní City v Praze z r. 1924 — perspektiva

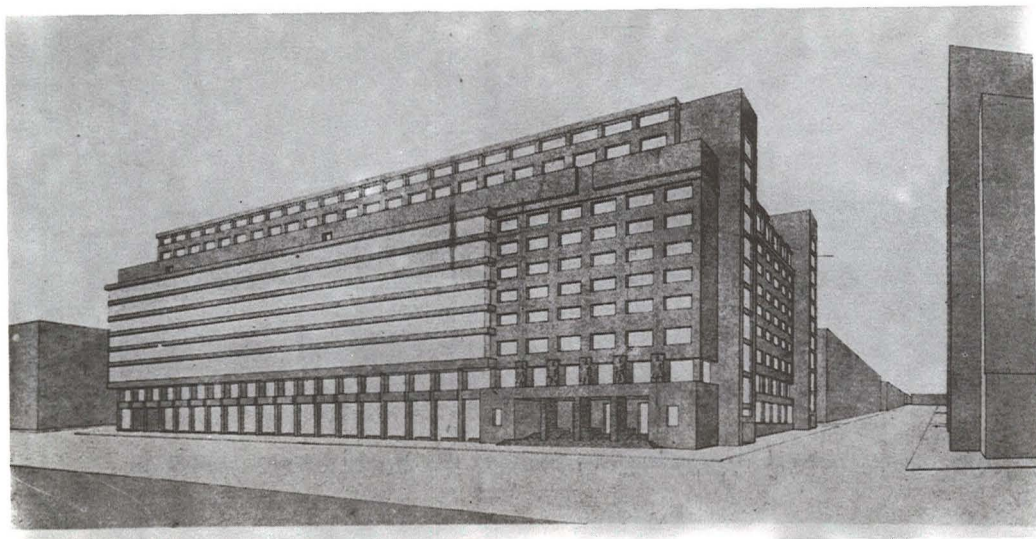
odporuje klasická symetričnost půdorysu, projevující se vně převýšeným monumentalizujícím rizalitem. Ani ve druhé Tylově alternativě, která se jeví ve výrazu progresivněji, nebyl kompoziční princip symetrie porušen.

Porota, které záleželo na dobrém výsledku, doporučila spojení myšlenek projektů oceněných první a třetí cenou. Z Fuchsova projektu bylo přejato základní schéma funkční diferenciacie, které mělo být zpracováno Tylovým přesně logickým a inženýrským duchem. Ten se projevil v půdorysu a prostorově hmotovém uspořádání, přesně tlumočícím různorodost i vzájemnou vazbu funkcí.

Z velkého záměru dvou stejných veletržních budov, obytného objektu, hotelu a nádraží, které byly v roce 1925 propočítány na 190 miliónů veškerých nákladů, byla do roku 1927 realizována jen jedna budova A s užitnou plochou 28 000 m². Ta byla již v roce 1929 plně využívána.

Palác pražských vzorkových veletrhů, jako první příklad realizované funkcionalistické architektury velkého rozsahu i měřítka v rámci evropském se stal díky své vzrůstající uměleckohistorické hodnotě památkou moderní avantgardní architektury, neodmyslitelnou od historie české architektury dvacátých let. Je to pozoruhodná budova 140 m dlouhá, 60 m hluboká, vysoká 35 m a členěná do 7 pater. Zásadní architektonicko-prostorový význam v ní mají dvě dvorany. Velká dvorana, umístěná v budově rovnoběžně s ulicí Dukelských hrdinů v délce 85 m a hloubce 28 m, byla zastřešena shedami ve výšce 15 m a sloužila pro účely výhradně výstavní. Malá dvorana, jejíž osa je kolmá k předchozí, má administrativní funkci. Její ochozový prostor je dokladem významu proporce v kompozici architektonického díla.

Architektonický výraz vnějšího uspořádání tlumočí konečný názor projektantů na problém, a to ve smyslu čistě funkcionalistickém. To znamená, že průčelí vypovídá o vztazích a strukturálních vazbách uvnitř budovy. Budova až do svého poškození požárem byla skutečně tím, čím měla být, tj. zrcadlem programových zásad funkcionalismu, které měly být právě vyhlášeny.⁸

J. Fuchs—O. Tyl: Veletržní palác průmyslové a velkoobchodní City v Praze z let 1924/5 — perspektiva budovy A

Problém prisouzení nového účelu památce jakéhokoliv stáří je o to obtížnější, o co má objekt pro společnost a dějiny architektury větší význam. Je to tím těžší, jedná-li se o architekturu, jejíž památková hodnota není v povědomí veřejnosti pevně zafixována. Situace je složitější, jedná-li se o objekt, který je nejen aktivně využíván, ale téměř zneužíván. Ač existují různé tendence při umělé transformaci účelu budovy někdy ovlivněné módou, je nesporné, že nová náplň by měla vždy do jisté míry respektovat v typologické obecnosti náplň původní. Proces formování názorů na využití budoucího rekonstruovaného veletržního paláce byl dlouhý a obtížný. Vykrytalizoval v závěru, který nejenže výborně odpovídá prostorové skladbě i poslání budovy, ale dokonce splní i jisté představy dvacátých let o zhodnocení území Prahy od Letné směrem k Holešovicům. Je samozřejmé, že představy společenského významu dneška se zásadně liší od minulosti. Budovu, která byla projektována jako výstavní s obchodním zaměřením, což znamená ve smyslu funkcionalistického programu „šitá na míru“ pro své poslání, nelze jen tak lehce v současnosti transformovat na jakýkoliv, logikou prostorové skladby neodpovídající účel, natož na soubor nesourodých účelů. Proto bylo nutno k významu budovy hledat analogii. Ta se nejen našla, ale řeší architektonický problém, který je obdobný pro více pražských akcí mnohokrát projektovaných a řešených, ale nikdy nerealizovaných. Národní galerie⁹ má odpovídající potřeby a bezesporu nejlépe využije objekt, který ve své původní funkčně-prostorové koncepci ztratil v současnosti své oprávnění.

Představy o novém společenském smyslu objektu a jeho službě vyvíjejí se již několik let a doznávají výrazných změn. Dochází ke střetávání názorů na způsob za-

chování památky, vyvolaných snahou o přizpůsobení se nové funkci a touhou po sebevyjádření projektantů. Nejzávažnějším problémem, opomineme-li ostatní menší, v nichž nesporně dojde k optimálnímu řešení, je veliká dvorana, která je nejen ústředním prostorem provozu, ale místem, kde se odrazí míra jasných požadavků investora spolu s přirozeným vyrovnáním touhy projektantů po soudobém výrazu. O ní rozhodne aspekt nutné ohleduplnosti k památce, o jejíž zhodnocení a soudobé naplnění pro kulturní poslání usilujeme.

Nešťastný požár poskytuje přes své původní negativní důsledky příležitost nesmírného kulturního dosahu, kterou nebylo možno vyřešit po více než pět desetiletí. Pro splnění tak obtížného úkolu na nejvyšší společenské úrovni je třeba projevit co největší kázeň ve všech složkách, které mají na realizaci vliv, ať již se jedná o kruhy investorské, posuzovatelské, či projektanty a podrobit druhořadé zájmy zájmu hlavnímu. Předmětem tohoto zájmu je organismus vysoké architektonické hodnoty v centrální zóně Prahy.

POZNÁMKY

¹ Boháč, V.: Memorandum pražských vzorkových veletrhů III., Praha 1925.

² Špalek, A.: K soutěži na veletržní budovu, Stavba III., 1924—1925, s. 65 an.

³ viz pozn. 2, s. 65.

⁴ Štěpánek, J.: Veletržní paláce, průmyslové a velkoobchodní City Velké Prahy, poznámky k soutěži, Stavitel VI, 1925, s. 1.

⁵ viz pozn. 2, s. 71.

⁶ viz pozn. 2, s. 65.

⁷ viz pozn. 2, s. 65.

⁸ Náš názor na architekturu, Stavba III, 1924—1925, s. 157.

⁹ Historie projektů na Národní galerii v Praze se vyvíjí od roku 1923, kdy byla uskutečněna veřejná soutěž na Státní galerii v Praze na Kampě.